

MINERÁLY

Mineralogie – Věda, která se zabývá studiem nerostů (minerálů), jejich fyzikálními a chemickými vlastnostmi a chováním minerálů v různých prostředích.

Minerál – Je stejnorodá anorganická přírodní látka, jejíž složení lze vyjádřit chemickým vzorcem.

Vznik minerálů

1. krystalizace z magmatu - živce, křemen, slídy
2. srážení z roztoků – zlato, stříbro, galenit
3. přeměnou (metamorfózou) – tepelná a tlaková přeměna – slídy, živce
4. zvětráváním – jílové minerály
5. činností organismů – měkkýši (vápenaté schránky), ptáci (kalcit – vaječné skořápky)

Vlastnosti minerálů

Pouhým okem lze minerály poznávat jen velmi omezeně. Většina běžných minerálů se vyznačuje typickými znaky (vlastnostmi), podle nichž je možné je alespoň zařadit do některé skupiny.

Barva – barva minerálů je většinou způsobena pohlcením určitých vlnových délek světla dopadajícího na jeho povrch.

bezbarvé m. – př. křišťál

barevné m. – mají vždy stejnou barvu a můžou se lišit odstíny př. pyrit, galenit ...

zbarvené m. – vznikají zbarvením bezbarvých nerostů příměsí – př. barevné odrůdy křemene

barva vrypu (vryp) - barva prášku nerostu, která se zjišťuje rozetřením nerostu na destičce z nepolévaného porcelánu.

Lesk – odraz světla od nerostů

kovový – pyrit, chalkopyrit, galenit

nekovový – diamantový př. diamant, zirkon

skelný – křemen, kalcit, fluorit ....

perleťový – slídy, sádrovec

Tuhost (křehkost) – u nerostů se zkouší úderem (např. kladívkem) a mechanickým namáháním na ohyb.

kujné nerosty – lze je posupně roztepat až na plíšek

jemné nerosty - při úderu se rozpadají na prášek př. sádrovec, slídy

křehké (krucht) – při úderu se rozpadají na prudce se rozstříkující úlomky př. křemen

Tvrдость – odpor minerálu proti vnikání cizího předmětu. K určení tvrdosti se používá Mohsova stupnice tvrdosti.

MOHSOVA STUPNICE TVRDOSTI		
Stupeň tvrdosti	Minerál	Poznámka
1	Mastek	Dají se rýpat nehtem
2	Sůl kamenná	
3	Kalcit	Dají se rýpat nožem
4	Fluorit	
5	Apatit	
6	Živec	Rýpají do skla
7	Křemen	
8	Topaz	
9	Korund	
10	Diamant	

Magnetismus - působení magnetického pole na minerál. Feromagnetické látky = silně magnetické látky, zesilují magnetické pole a jsou póly magnetu silně přitahovány př. magnetit.

Hustota – číslo, které udává kolikrát je určitý objem minerálu těžší než stejný objem destilované vody při 4°C. Podle hustoty se minerály dělí do dvou skupin:

lehké – živec, křemen, muskovit....

těžké – galenit, baryt .....

HORNINY

Petrografie – věda zabývající se studiem hornin.

Hornina – nestejnorodé směsi minerálů, jejichž složení nelze vyjádřit chemickým vzorcem.

Podle způsobu vzniku se horniny dělí do třech základních skupin:

1. magmatické (vyvřelé) horniny
2. sedimentární (usazené) horniny
3. metamorfované (přeměněné) Zhruba 95% objemu zemské kůry připadá na horniny magmatické a metamorfované, zbývajících 5% tvoří horniny sedimentární.

Zařazení hornin do jedné ze tří skupin se provádí na základě:

1. **Struktura** – označuje vzájemný vztah součástí horniny, podmíněný jejich velikostí a tvarem.
2. **Textura** – je dána prostorovým uspořádáním součástí horniny

Stavba horniny = textura + struktura

Magmatické (vyvřelé) horniny

Magmatické horniny vznikají tuhnutím křemičitanové taveniny (magmatu), jež vzniká tavením hornin ve spodní části zemské kůry. Magmatické horniny dělíme podle hloubky vzniku na:

1. Hlubinné vyvřelé horniny – v hloubce probíhá tuhnutí pomalu, vytvářejí se velká zrna několik mm až cm. Hlubinné vyvřeliny bývají středně zrnité až hrubozrné.
2. Výlevné vyvřelé horniny (vulkanické horniny) - při sopečné činnosti se magma v podobě žhavé lávy dostává na povrch a tuhne. Ve styku se vzduchem magma rychle chladne a minerály tak nemají dostatek času vytvořit velké krystaly. Výlevné horniny bývají jemnozrné až celistvé.

MAGMATICKÉ (VYVŘELÉ) HORNINY		
	výlevné	hlubinné
Čedičové	Čedič	Gabro
Žulové	Ryolit	Žula
Přechodné	Andezit Znělec	

Sedimentární (usazené horniny)

1. Sedimentární horniny vznikají rozrušením starších hornin, transportem různě velkých horninového materiálu, usazením tohoto materiálu a může následovat diagenese (zpevnění uloženého sedimentu).
2. Z pozůstatku organismů (uhlí, vápence)
3. Krystalizaci z roztoků – usazeniny horkých pramenů

Charakteristickým tělesem usazených hornin je rozsáhlá deskovitá **vrstva**.

Více vrstev nad sebou tvořených podobnými horninami označujeme jako **souvrství**.

SEDIMENTÁRNÍ (USAZENÉ) HORNINY		
Úlomkovité Vznik hromaděním úlomků	Organogenní Z pozůstatků organismů	Chemogenní krystalizaci
Nezpevněné → zpevněné		
Štěrky → slepence	Vápence	Travertin
Pískový → pískovce	Uhlí hnědé, černé, antracit	Vápence
Jíly → jílovce, jílovité břidlice	Zemní plyn, ropa, asfalt	
Úlomky vápence → vápence		

Metamorfované (přeměněné) horniny

Vznikají přeměnou (metamorfózou) hornin vyvřelých a sedimentárních, ale i z hornin již dříve

přeměněných. Hlavní činitelé přeměny jsou tlak, teplota, přítomnost roztoků a par.

Metamorfóza – soubor procesů, při nichž se hornina přizpůsobuje svým nerostným složením a stavbou termodynamickým podmínkám, které jsou odlišné od podmínek panujících při jejím vzniku.

1. kontaktní metamorfóza – do geolog. těles pronikne žhavé magma – prohřeje horniny → nové minerály – horniny kontaktně metamorfované.

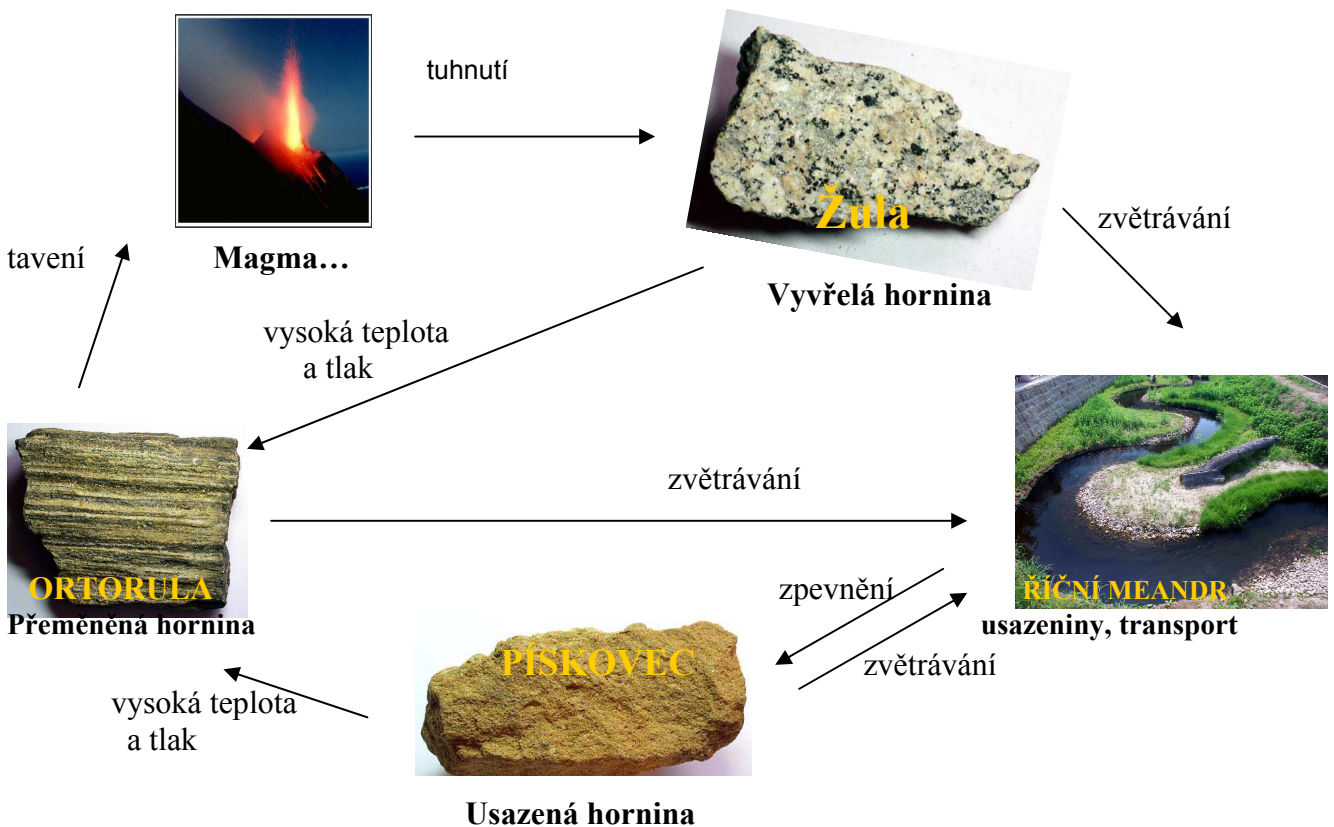
2. regionální metamorfóza - celé bloky zemské kůry se ponoří (např. při vrásnění) do velkých hloubek. Litosféra je prohřátá, horniny silně stlačeny – postiženy jsou velké oblasti (regiony) Takového horniny mohou tvořit celé pohoří.

METAMORFOVANÉ (PŘEMĚNĚNÉ) HORNINY	
Výchozí hornina	Směr růstu intenzity metamorfózy (především růst teploty)
Jílová břidlice	Fylit → svor → rula
Vápenec	Krystalický vápenec (mramor)
Kyselá vyvřelá hornina (žula, ryolit)	Rula
Bazická vyvřelá hornina (gabro, čedič)	Zelená břidlice → amfibolit

Horninový cyklus

Jisté procesy dávají vznik určitým horninám, jiné procesy zase způsobují jejich zánik a vznik jiných hornin. Každý ze tří typů hornin jak byly uvedeny výše se může různými procesy změnit v jinou horninu libovolného typu. Můžeme si uvést příklady: Každá hornina (vyvřelá, metamorfovaná i sedimentární) může zvětrávat a její částice jsou snášeny do míst, kde dojde k jejich usazení a vzniku sedimentární horniny, nebo se může dostat do velkých hloubek, kde dojde k jejímu roztavení v magma, ze kterého může později vzniknout nová vyvřelá hornina, a nebo může být jakákoliv hornina vystavena účinku tlaku a teploty a vznikne nová přeměněná hornina. Dochází tedy k neustálému pohybu látek v rámci zemské kůry a svrchní části zemského pláště.

HORNINOVÝ CYKLUS

SEZNAM NEROSTŮ A HORNIN PRO 1. STUPEŇ

Červeně – označeny minerály a horniny které musíte bezpečně poznat, u ostatních je možná tolerance!!

Nerosty

křemen obecný

křemen

křemen - křišťál

křemen - záhněda

křemen - růženín

křemen - ametyst

křemen - jaspis

chalcedon - achát

živec - ortoklas

živec - plagioklas

muskovit (světlá slída)

biotit (tmavá slída)

fluorit

síra

halit (sůl kamenná)

kalcit

sádrovec - pouštní růže

galenit

hematit (krevel)

magnetit

pyrit

chalkopyrit

Horniny

granit (žula)

gabro

diorit

syenit

bazalt (čedič)

rula

svor

fylit

ropa (tmavá)

krystalický vápenec (mramor)

vápenec

travertin

pískovec

jílová břidlice (pokryvačská)

uhlí – černé (karbonské)

uhlí – hnědé

uhlí – hnědé (lignit)

sopečná láva

